

PROFIL
Nr. 2/3/4 -
1984

Thomas
Ziehe

POSTMODERNE TRENDSCHRIFT

Thomas Ziehe: NARSISSISME – EN OPPKLARINGSRUNDE

Debatten om narsissismen har vært ført meget intensivt ikke bare innenfor psykoanalysen fra ca. 1977, men også av den sosialisjonsforskning og pedagogikk som interesserte seg for dette emne. Men man må dessverre også i denne forbindelse si at forkortninger, misforståelser og misbruk har formert seg i takt med diskusjonens utbredelse. Hva mine egne arbeider omkring dette emne angår, så forekommer det meg noen gang er at jeg hele tiden burde beskjeftige meg med å utsende dementier om alt det som jeg ikke mente «på den måten».

Når det i teoridannelsen om den nye sosialisasjonstype tilsynelatende tar seg ut som om den samlete problemstilling dreier seg om barndom og ungdom, må jeg relatere dette. Da jeg skrev boka **Pubertet og Narsissisme**, var jeg seksogtyve år gammel. På dette tidspunkt var det en kulturell atmosfære hvor ordet «ungdom» ikke var noe «helt annet»; vi regnet oss nemlig selv med til denne aldersgruppa, som vi subkulturelt følte oss nært knyttet til! Dette er kanskje vanskelig å forestille seg i

dag. Vi har for eksempel betegnet oss selv som «gutter» og kvinnene som «jenter». Det var først med kvinnebevegelsen at ordet «kvinne» for de jevnaldrende etablerte seg i vårt miljø. Det samme gjelder for ordet «mann». Det verste vi kunne forestille oss, var det å bli voksen! Derfor var «ungdoms»-forståelsen på dette tidspunkt ikke strengt sosiologisk, den kunne snarere tematisere fel-lestrekk enn motsetninger. Jeg har på ingen måte følt meg som «ungdomsforsker» som foruroliget, men med sikker distanse stiller spørsmålet: «Hva er det nå egentlig galt med de unge?» Jeg må likevel innrømme at den forskning av det sistnevnte spørsmål, som skulle komme til å bestemme diskusjonen om den nye sosialisasjonstype, var noe jeg ikke ble oppmerksom på før lenge etterpå.

Jeg brukte ikke dette begrepet, for fra alfenbenstårnet å kunne forkynne, at flertallet av den yngre generasjon er «forstyrret»! Den kopling som forbandt det kliniske spørsmål om «narsissistisk forstyrrelse» med en «ungdoms»-teori som var samfunnsteoretisk

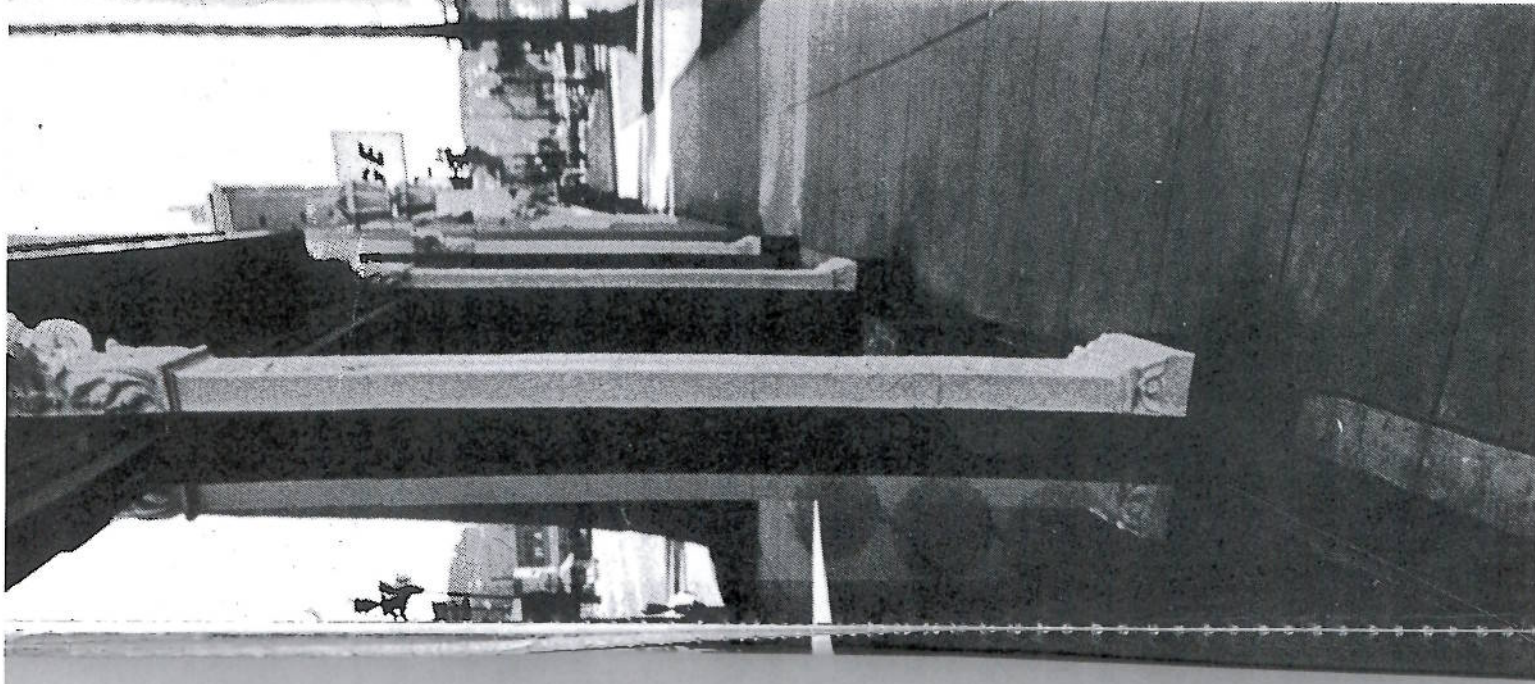

Foto: Sverre Aurstad

Foto: Sverre Aurstad

innenfor psykologien, den såkalte «egenskaps»psykologi. Men det har aldri vært min mening å plassere meg i denne tradisjon.

«Narsissisme» er altså ikke noen betegnelse for en egenskap; det er et metapsykologisk begrep, altså et begrep som vil forstå ønskedannelser og de indre besetningsprosesser og derved forholder seg til en dynamisk modell som er karakterisert av energiforskyvninger og besetninger av indre imagoer. Like så lite som man kan si «Du er ødipal» (og med det peke på en egenskap), like så lite kan jeg i denne betydningen si: «Du er narsissistisk».

På tilsvarende måte som begrepet nevrose kan betraktes som en dybdepsykisk dechiffrening av den borgerlige normalitet, så kretser de nåværende diskusjoner i stigende grad om begrepet den narsissistiske forstyrrelse. – Ordet «forstyrrelse» er, når man hører det i dagligspråket, først og fremst en uforkammethet. Hvis jeg sier til en person, «du er forstyrret», kan denne med rette føle seg fornærmet. Begrepet «forstyrrelse» har imidlertid en helt presis betydning innenfor psykoanalysen. Forstyrrelse betyr i denne forbindelse innfarvninger og modaliteter som stiller seg som problem for psykens samlede struktur, hvor det motsatte begrep til dette ville være

og kulturteoretisk basert, var tenkt langt mer forsiktig og formidlet: I hvor høy grad får den narsissistiske forstyrrelse karakter av en **nøkkel** til bedre å kunne forstå ønsker, angst og følsomhet også i den **nåværende «normalitet»**? I hvilken grad utgjør den narsissistiske forstyrrelse i den nåværende kultur en kvalitativt annerledes, historisk forandret nøkkel til de psykiske omkostninger (Altså på samme måte som nevrosen får nøkkelkarakter for den dybdepsykiske analyse av borgerligheten, hva den også delvis kan ha fortsatt i dag – uten at man derfor vil påstå at alle eller flertallet av de borgerlige subjekter har

vært nevrotiske i klinisk betydning!).

Jeg vil i første omgang komme med noen bemerkninger til begrepet narsissisme eller mer presist til «narsissistisk forstyrrelse».

I løpet av debatten er begrepet «narsissisme» og «narsissistisk» blitt til et vesenskjennetegn eller en egenskap, og allerede det er beheftet med misforståelser. Selvfølgelig er «narsissisme» eller «narsissistisk» i psykoanalytisk betydning ikke noen egenskap i samme forstand som «egoistisk» eller «forfølgelig», som man jo betrakter som egenskaper. En slik bruk av ordet kunne man muligens tilskrive en foreldet retning

konflikt. Konfliktene innenfor det psykiske apparat i Freuds topiske modell – altså den modellen som har å gjøre med overjeg, jeg og id – er de konflikter som avspeiler seg mellom disse substruktur. «Forstyrrelse» skal derimot peke på at det her dreier seg om en problematikk som omfatter den samlede struktur. Men det skal ikke forstås på en slik måte at «forstyrrelse» er noe mer tungtveiende enn «konflikter».

«Narsissistisk forstyrrelse» betyr altså ikke at noen er forstyrrer, fordi han er alt for narsissistisk – slik blir det åpenbart ofte forstått – narsissistisk forstyrrelse betyr derimot at vedkommende er hemmet i **det å kunne** være offen-

sivt narsissistisk. Det dreier seg altså i denne forbindelse ikke om å gjøre narsissisme til noe dårlig eller å formulere det som en bebreidelse, det dreier seg snarere om hvordan mennesker kan bruke og offensivt utnytte sine narsissistiske muligheter.

Dette betyr ikke – jeg sier det her i sammentrengt form – at det finnes «for mye» narsissisme. Hvis man uttrykker det på denne måten, så er emnet for debatten snarere det motsatte: at det finnes «for lite» narsissisme, som kan stå til rådighet og berike det handlende subjekt.

Diskusjonen om de narsissistiske forstyrrelser knytter seg derfor ikke til den gamle kristelige

tradisjon som fordømmer narsissismen. Hverken i problemanalysen eller i vurderingen av problemet er det et snakk om at subjektene «elsker seg selv» for mye! Problemet er snarere hvordan narsissistiske ønsker kan bli produktive og anvendes offensivt. Be-traktet på denne måten, er det en diskusjon som tar stilling for narsissismen og ikke imot den!

Narsissismediskusjonen handler, hvis man anvender en psykoanalytisk begrepslighet, om selvet. Spørsmålet er om det er skjedd en historisk-kulturell glidning ved den individualhistoriske dannelsen av selvet – en glidning som gir selvets preødipale utviklingsdimensjon en større betydning enn den ødipale og postødipale dimensjon.

Freud har analysert selvstendigjørelsen av de indre-psykiske strukturer og den indre borgerkrig som eksisterer mellom driftsim-pulser og overjeg, og som den høy-borgerlige kultur har forlangt av subjektet. Han gjorde opp med enhver forestilling om psykens totalitet. (Det har imidlertid ikke forhindret at illusjonen om totalitet stadig postuleres av andre). Her er en **selvstendigjørelse** som produseres av samfunnsmessiggjørelsen, ikke lenger bare en partikularisering av individet, den vandrer **inn** i subjektet og blir til psykisk splittethet.

Foto: Sverre Aurstad

Foto: Sverre Aursland

bilde-begrepet, som først kan oppbygges i en mere kompleks organisering av persepsjonen. Selvet er den mest elementære form for opplevelse av seg «selv», og fra da av den nødvendige basis for alle seinere utviklingsskritt i den psykiske strukturdannelse og dannelsen av den kognitive persepsjonsevne. Et selv «har» man ikke bare; selv om vi kun kan forestille oss det på den måten. Det nyfødte barn er imidlertid ikke noe subjekt, det er asubjektivt, og det kan først opprette et selv i den smertefulle avskjed fra den opprinnelige symbiose med moren.

Hva angår menneskets indre historie – altså den prosess som strekker seg fra dannelsen av en amorf affektivitet til dannelsen av en psykisk struktur – så er det segselv-dannende selv noe tidligere og basis for all opplevelsessevne.

Hva angår **opplevelsen** av dette selv, så er det noe som kommer seinere. Selvet opplevs via sine **representanter**, å «oppleve» betyr nå at selvets representanter selv blir **objekt** for de besetningsprosesser og besetningsborttrekninger som **jeg**'et foretar. Det er akkurat dette narsissismeteorien handler om: om dannelsen av selvet og de libidinøse besetninger henholdsvis ikke-besetninger av selvets representanter, det være seg ubevisste eller bevisste.

objekter, og **jeg**et – som motsetning til instansene id og overjeg – først er **blitt** historisk meningsfull. Differensieringen innenfor den psykoanalytiske teoriutvikling ble sannsynligvis nettopp foretatt fordi forholdet mellom jeg og selv var blitt et **reelt** problem. Da Freud skrev «Om innføringen av begrepet narsissisme» hadde dette forhold ikke stilt seg som problem i all sin skarphet: jeg et kunne ennå forstås som subjekt og objekt for de **samme** besetningsprosesser.

Begrepet om selvet er på ingen måte identisk med et interaksjonistisk begrep som f.eks. identitetsbegrepet, ei heller med et symbolteoretisk begrep som f.eks. selvet.

Narsissismeteorien har enda mer vidtgående dispariteter og brudd som tema: atskillelsen av selv og jeg, henholdsvis selvets og objektene indre psykiiske representanter.

Hvis man betrakter det på denne måten, er den narsissistiske problematikk i den her omtalte betydning bare mulig hvor samfunnsmessiggjørelsen er så langt fremskreden at utviklingen av psykiske dispariteter er satt inn. Det **arkaiske** i ønskene er blitt aktuallisert på en måte som bare kan tenkes og bare er mulig i en ekstremt modernisert kultur.

Det kunne være nærliggende å anta at differensieringen mellom **selvet** – som mosetning til de ytre